

IZBEGLICE

Prolazim ispod arkada Velike Galerije, pored izloga staklarija i knjiga, igraćaka i slika. Luksuzni predmeti potsećaju me na rođendanske poklone i izazivaju praznične asocijacije. Razgledam ih kao što se čitaju pisma pokojnika. Ne želim, kao nekada, da ih kupim, da budu moji, već da oživim uspomene i zaboravim sadašnjost.

Trebalo bi da se odrekнем zaborava i lakih razmišljanja. Da li su laka? Nemirna su. Misao se vraća i prekoreva samu sebe. Nesmišljene i nedovršene one gone jedna drugu, te bele misli ne puštaju onu glavnu da prodre mimo njih: brigu! Zato ih volim, nemirne, nestalne, razigrane, nezapočete i nedovršene.

— Gospodo! — kaže glas pored mene. — Sećate li me se iz Beograda?

Ridokos, pegav, nasmešen, u tamnom odelu koje se na suncu preliva u zeleno, stoji preda mnom beogradski trgovac.

— Jeste, kako da se ne sećam! Imali ste radnju do „engleske drogerije“... gospodin... Sin...

— ...Simić! Molim vas! To se lako pamti, zar ne? Znao sam, ja sam to ime naročito izabrao da bih, ako me neko zovne „Sin“... mogao dodati „mić“! Zar se nisam dobro setio? Drago mi je što vas vidim živu i zdravu. Kakvo je sada vaše ime? Da li ste ga promenili?

— Nisam, gospodine Simiću!

— Kupovali ste često u mojoj radnji... sećam se dobro... onaj holandski kakao „Droste“. Oh, kakva su to bila vremena! Vi ste sami? Svakako je gospodin u ropstvu. Moji su dobro. Tojest žena i deca... o roditeljima ne znam, nažalost, ništa. Našao sam dobar pansion... dalo bi se živeti. Samo da ima neke zarade! Ovako, kad čovek ne zna koliko će to trajati, mora da se skući. Molim vas, hoćete li da sednemo pred kafanu. Čekam jednog poznanika. Izvolite, možda, jednu limunadu?

Sela sam. Bilo mi je prijatno da razgovaram prirodno, bez pretvaranja kao izbeglica sa izbeglicom. Ko se spasao? Kako se spasao? Šta treba činiti? Šta ne treba? Gde ćemo dalje... ako? Vreme i život

stapaju se u jedno. Imati vremena — znači bežati dalje, spasavati se... naći mir. Sve ostalo postaje suvišno kao šarena staklarija u izlozima.

— Znate, ja sam stvar udesio, — gospodin Simić se okreće oko sebe, vidi da ga sa obližnjih stolova ne posmatraju i pruža mi jedan poveći omot.

— Vidite, gospodo!

Otvaram omot, vadim glatko, tvrdo pismo, razvijam: krštenica!

— Zalepio sam je na mušemu! To je jošte kako dragoceno! Original! Pogledajte: rođen u Kragujevcu, majka i otac pravoslavni!

Simić me gleda zadovoljno.

— Imate li vi ovako nešto? Ne znam kako bih bez ovoga živio. Svuda mi je potrebno: u kvesturi, u pansionu... čoveku je potreban dokaz!

Meni izgleda kao da drži u ruci svesku osnovca sa prvim slovima. Još u Splitu prošla sam celu azbuku izbeglištva. Savijam krštenicu:

— Evo, gospodine Simiću! Znate, ja mislim da ovo nikome ne pokazujete. Samo sasvim izuzetno, jer...

— Zar takav dokumenat? Pa ko će mi verovati? Ko sam ja bez ovakvog dokumenta? Kako bi dokazao da sam arijevac? Shvatate! Da ne mislite da ću se spasti kao Jevrejin? Ni za živu glavu ne bih priznao da sam...

— Da, gospodine Simiću, sve je u tome: ne biti Jevrejin! Ali kako? Da li ste videli arijevca koji je svoju krštenicu zalepio na mušemu? Pa to je sumnjivo! Uopšte, arijevac ne nosi pri sebi krštenicu. Zar pravi arijevac mora da dokaže svoje poreklo? To čini samo Jevrejin. Moja krštenica? Ona leži na dnu kofera. U Splitu sam je držala danima na suncu... da požuti, iscepala sam krajeve da bi izgledala stara...

Simić me gleda nepoverljivo. Pažljivo stavlja belu, čistu krštenicu u džep. On je trgovac i zna svoj posao. Vrednost Jevreja je pala na nulu. Vrednost arijevac je skočila. Treba po svaku cenu biti arijevac. Druge nema. Treba imati dokaz o poreklu. Kao za robu. Sa dokazom može se ustanoviti poreklo. To je opipljivo. Istinita laž ili lažna istina...

Simić je opazio svoga poznanika:

— A, evo ga! To je Berger... Brdarić, iz Zagreba! Izvinite, on me traži. Nadam se da ću vas videti. Do viđenja, gospodo!

Nastavljam da mislim u sebi ono što sam htela da kažem Simiću: treba izbeći sve znake odbrane ako hoćete da budete arijevac — nemir, prenatrženost, posmatranje utiska — treba se lišiti one budnosti zločinca koji se plaši svakog pokreta i svake reči, da ne bi odao trag; treba glumiti ravnodušnost, biti neupadljiv, neprimetan, uzdržljiv; treba zaboraviti strah, opasnost, svoj ponos; treba neprekidno žonglirati, polagati ispite...

— Sinjora! Vi ovde? Prosto sam iznenađen. Vrlo prijatno iznenađen. Nikada vas nisam video u kafani. Dozvolite! Želite li možda jedan „Martini“? Jedan liker? Ne pijete? Možda kolača?

Videla sam ga nekoliko puta u krznariji u kojoj sam radila. Poslovan čovek. Obično je nudio fine cigarete. I sad je izvadio veliku zlatnu tabakeru. Osećala sam u sebi prazninu, kao da su misli stale, ugasile se poput hladne žeravke. Htela sam da budem sama.

— Video sam vas maločas. Sedeli ste sa nekim Jevrejinom. Hteo bih da vam skrenem pažnju na to da nije preporučljivo da se mešate sa Jevrejima! To su ljudi koje treba izbegavati.

Osećala sam kao da je džarnuta žar počela da tinja.

— Gospodin, koji je sedeo sa mnom, nije Jevrejin! — rekla sam onim mirnim glasom iz skale svojih ubedljivih i isprobanih tonova.

— To vi ne možete da ocenite, gospodo! Ja znam sigurno. Viđam ga često u kafani. On može da vam naškodi. Uopšte... ti Jevreji! To su pokvareni i prepređeni ljudi... Ja ih poznajem. Pljačkaju, varaju gde stignu...

Iz kafane dopirala je neka operska arija. Melodija se penjala i spuštala. Moje misli su podlegle taktu:

— Da se obuzdam? Da li da napadnem neprijatelja? Ljudi su izmislili laž! Izmislili laž! Plaćaju za život. Plaćaju svaku cenu. Život, o život...“

— Ne mislim kao vi...

— Vi ne znate, gospodo! To je najgora vrsta ljudi! Hvala bogu njima je odzvonilo. Evropu čiste od njih.

„Da li ću ustati? Da li ću pobeći. Da li ću ustati?“ Refren melodije se ponavljao.

— Sinjora, kada sam vas prvi put video vi ste mi se svideli. U vašim očima leži sva mistika slovenske duše... Vi ste...

Trgla sam ruku ispred njegove. Budnost, opreznost, žongliranje — sve je bledelo; operska arija je bila završena.

— Dajte mi vašu ručicu! Vi ne biste morali toliko raditi! Ja ću vam pomoći! Učiniću za vas sve što želite... vi ćete biti bezbrižni, srećni...

Pjaca Duomo prelivena je suncem. Senke na gotskoj katedrali ističu bareljefe, na stolu leže crne naočari, muške rukavice...

Da li će se nešto desiti? Nestrpljivo čekam. Trenutak mi se čini beskrajnim. Krštenica! Žongliranje! Treba glumiti ravnodušnost! Ako kažem? Požutela, iskrzana krštenica! Vredi li? Vredi li dokaz o poreklu?

U kafani ponovo sviraju. Bajaco! Smej se Bajacooo!

— Vi ne možete biti sami... vama je potreban prijatelj!

— Dosta! Vi ste drski!

— Lakše, sinjora! Nisam ja neki prljavi, otrcani Jevrejin, kao onaj s kojim ste maločas ljubazno razgovarali... Ja sam...

— Ne zanima me šta ste vi!

Smejem se u sebi. On nema dokaza, a ja imam. Neka me prijavi! Tu je krštenica! Tu je izgovor: rekla sam to da ga se otarasim. Bajacoooo...

— Ja sam Jevrejka!

On je ustao, pošao žurno između stolova. Odjednom se vratio. Brzo, grčevito ispruži ruku, uze naočari i rukavice. Stisnute usne imale su izraz prezira, ali sužene oči koje su tvrdo gledale ustranu, u prazno, kao da ne postojim, ličile su na oči pobesnelog psa. Okrenuo se i nije video moj osmeh. Koračao je usiljeno, ispravio leđa, podigao glavu kao da sebi daje veliki značaj ali baš to preterivanje odavalo ga je: on se jedva uzdržao od psovke ili udarca...

Plaćni glas bajaca je prestao. Osećala sam se kao da sam se odmorila. Bila sam spremna da podem na sunce Pjace Duomo i da utonem ponovo u zaparu žongliranja i laži.